

بسم الله الرحمن الرحيم

تأثیر مال حلال بر زندگی مادی خانواده^۱ مریم هانتفی

چکیده

در زندگی دنیوی، مال حلال و ثروت نه تنها خوب است بلکه هر مسلمان آگاه و وظیفه دارد در کسب روزی حلال تلاش کند و خود و جامعه اش را در رشد اقتصادی حلال و مشروع یاری رساند. کسب روزی حلال یکی از فضائلی است که دین اسلام تأکید بسیاری بر آن داشته و در آیات و روایات انسانها را به کسب مال حلال و پاک تشویق کرده و از حرام خواری نهی نموده است. اثرات ارزشی مال حلال در زندگی مادی خانواده عبارتند از: برکت و افزایش روزی، سلامت جسمی و روانی اعضای خانواده، تربیت فرزندان صالح، استحکام روابط خانوادگی، دستیابی به آرامش و سعادت، بهداشت نسل، نورانی شدن دل و جان می باشد و اثرات رفتاری آن عبارتند از: تقویت حس مسئولیت پذیری، الگو پذیری فرزندان از رفتار والدین، افزایش قناعت و شکرگذاری، پرهیز از حرص و طمع، تقویت اعتماد به نفس، حفظ آبرو و شرافت خانوادگی، پیشگیری از انحطاط کانون خانواده، روحیه حق پذیری، افزایش رضایتمندی می پردازد. این موارد به صورت توصیفی-تحلیلی و گردآوری مطالب به صورت کتابخانه ای مورد بررسی قرار گرفت.

کلید واژه ها: مال حلال، زندگی مادی، مال حرام، کسب حلال، تقویت ارزشها، تقویت رفتار، تربیت اخلاق.

^۱ طلبه پایه ششم حوزه علمیه فاطمه الزهرا اردکان یزد

مقدمه

از نظر اسلام طریقه به دست آوردن مال که سر انجام به لقمه و غذا تبدیل می‌شود از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و عدم توجه به این امر عواقب بسیاری را به همراه دارد. کسب روزی حلال یکی از مؤلفه‌های مهم در زندگی انبیاء الهی است و بر هر شخص مسلمان واجب است که در حد ضرورت و به مقدار توان کار و مال حلال کسب کنند. دین اسلام در هر زمینه‌ای از زندگی نسبت به روح و سلامت و کمال آن توجه ویژه ای دارد؛ زیرا سلامت روح در گرو استفاده صحیح از مال حلال است.

از نظر دین اسلام تلاش در راستای کسب روزی حلال یکی از رموز اصلی استحکام بنیان خانواده شمرده است. در مقاله «تاثیر درآمد حلال بر تحکیم خانواده» از: کبری نیازمند، کارشناس ارشد، علوم قرآن و حدیث دانشگاه آزاد، سمیه بهرامی، کارشناسی مدیریت بانکداری، دانشگاه آزاد، مرطیه اکبر پور ششده، سطح سه، رشته تفسیر و علوم قرآن، مریم رحیمی، فارغ التحصیل حوزه علمیه الزهرا سلام الله علیها ششده، به تحکیم خانواده بر اثر مال حلال پرداخته‌اند و به بعد رفتاری و ارزشی مال حلال پرداخته نشده است.

در پایان نامه «درآمدهای نامشروع و عواقب آن از منظر قرآن کریم و روایات» از جعفر زمانی، ۱۳۹۹ به بررسی معنای لغوی و اصطلاحی درآمد نامشروع، اکل مال به باطل و سحت به ذکر مصادیق درآمد های نامشروع پرداخته از جمله ربا، رشوه، کم فروشی و احتکار... این ناهنجاری ها در نتیجه عواملی همچون حرص مال دوستی، ناآگاهی و بی عدالتی در اقتصاد جامعه، به وجود می آید و آثار و عواقب بسیاری در زندگی دنیوی و اخروی بشر به جا می‌گذارد که می‌توان آنها را به آثار فردی مانند: پلیدی نسل، تباهی اعمال، سیاهی قلب و... و آثار اجتماعی مانند رکود اقتصادی، فقدان امنیت اجتماعی و... تقسیم کرد. این مقاله به تاثیر ارزشی و رفتاری مال حلال بر زندگی مادی خانواده بررسی می‌کند.

پایان نامه «آثار تربیتی روزی حلال از دیدگاه قرآن کریم» از محمد علی موح الخفاجی در سال ۱۴۰۰ به بعد اجتماعی و فردی آثار تربیتی رزق حلال پرداخته است که اثر پیش رو به بعد ارزشی و رفتاری مال حلال می‌پردازد.

۱_ مفهوم شناسی:

برای شناخت اثر مال حلال در زندگی مادی خانواده لازم است مفهوم شناسی برخی اصطلاحات انجام شود.

۱_۱_ مال حلال از نگاه علم اخلاق

مالی که از طرف خداوند عطا می شود و مقدر می گردد در اصل حلال است؛ ولی با به دست آوردن و خرید و فروش غیر صحیح و مبادله های فاسد حرام می شود. شتاب در کسب روزی حلال، حرص به مال دنیا، بی اعتمادی به خدا و ظلم و ستم در ندادن حقوق دیگران موجب حرام شدن مال می شود در این هنگام از مقدار حلال روزی برداشته می شود و حرام و گناه دامن گیر انسان می شود، بنابراین هر مالی که بر خلاف دستور الهی به دست آید مال حرام است. شرط رسیدن انسان به معنویت و تعالی اطاعت از خداست و رعایت نکردن حلال و حرام الهی موجب خروج از اطاعت است. (سهرابی، ۱۳۴۶، صص ۴۳-۴۴)

۲_ تاثیر ارزشی مال حلال در زندگی مادی خانواده

در فرهنگ اسلامی، کسب مال حلال و پرهیز از مال حلال از اهمیت ویژه ای برخوردار است و تاثیرات عمیقی بر زندگی مادی و معنوی خانواده دارد.

این تاثیرات را می توان در ابعاد مختلف بررسی کرد.

۱_۲_۱_ برکت و افزایش روزی

یکی از مهمترین پیامدهای کسب مال حلال، نزول برکت از سوی خداوند است. این برکت نه تنها به معنای افزایش مال نیست؛ بلکه به معنای بهره مندی بیشتر از همان مال و احساس رضایت و قناعت در زندگی است. امام صادق می فرماید: « کسی که مالی را از راه نامشروع به دست آورد؛ ساختمان، آب و خاک بر او مسلط می شوند. » یعنی چنین مالی برای او رفاه و آسایش نمی آورد، بلکه او را اجیر و گرفتار خود می نماید. (نیازمند، بهرامی، اکبرپور ششده، رحیمی، ۱۴۰۱، ص ۱۰)

۱_۲_۲_ سلامت جسمی و روانی اعضای خانواده

مال حلال به اعضای خانواده آرامش و اطمینان خاطر می دهد و زمینه را برای سلامت جسمی و روانی آن ها فراهم می کند در مقابل مال حرام شبهه ناک علاوه بر گناه بودن می تواند سلامت جسمی و روانی افراد را به خطر بیندازد.

بر اساس منابع مورد بررسی، مصرف غذاهای حرام و همچنین تغذیه با روزی غیر حلال موجب عوارض متعدد جسمی و روانی در افراد گشته و حتی توفیق انجام اعمال صالح را نیز از وی سلب می کند. برخی مطالعات در خصوص تاثیر مولکول های مواد غذایی بر ساختار ژنتیکی افراد، نشان داده اند که مصرف ترکیبات غذایی سالم و حلال می تواند موجب بهترین پاسخ ژنتیکی شود. (محلویی، ابراهیم زاده عطاری، ثقفی اصل، قربانی، ۱۳۹۹، ص ۳۶)

۱_۲_۳_ تربیت فرزندان صالح

فرزندان امانت و نعمت الهی و والدین مسئول سلامت، رشد، تعلیم و تربیت آنها هستند. یکی از مهمترین آدابی که در عرض تمام دستورهای تربیتی در تمام دوره های تربیتی فرزند باید رعایت شود، مال حلال است و همان گونه که آیات و روایات در این زمینه تاکید کرده اند، دستور به خوردن حلال نموده و آن را زمینه ساز عمل بیان می نماید.

پیامبر اکرم (ص) یکی از حقوق فرزندان بر عهده والدین را رزق حلال بیان کرده است و می فرماید: « حق الولد علی والده... وان لا یرزقه الا طیباً؛ حق فرزند بر پدرش این است که او را ...جز روزی حلال خوراک اوند نکند.» (متقی الهمدی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۶، ص ۴۱۷)

پس یکی از وظایف پدر، تامین روزی حلال است که ثمره چنین رزقی بر تربیت فرزندان پاک و نسل مومن موثر می باشد و در مکتب اسلام، هیچ خدمتی درباره فرزندان، شریفتر از تربیت صحیح نیست که در تعلیم دینی بر رزق حلال تاکید شده و مقدمه عمل صالح شمرده شده است. (دهقانی، هادوی، ۱۳۹۵، ص ۹۴)

۱_۲_۴_ استحکام روابط خانوادگی

با نظر به اهمیت خانواده و استحکام آن اسلام از روشهای متنوع و گوناگونی برای این منظور بهره جسته از جمله روشها و راه کارهای محکم کردن خانواده بهره گرفتن از روزی و مال حلال و پرهیز از خوردن مال حرام است. (رحیمی، ۱۳۹۲، ص ۱۴۲)

همچنین شادی و نشاطی که حاصل از رزق حلال است، تنها در بعد فردی محدود نمی شود و از آنجا که رزق حلال حاصل شده نتیجه ای برای تمام اعضای خانواده می تواند داشته باشد. در آیه ۵۸ سوره یونس آمده

که(قل بفضل الله ورحمه فبذلك فليفرحوا هوخير مما يجمعون؛ بگو:به فضل ورحمت خدا ست که مومنان باید شاد شوند واین از هر چه گرد می آورند، بهتر است. «

از این آیه چنین برداشت می شود که رزق، موجب پرورش حالت و ویژگی های نیکو در افراد می گردد ودر مرحله بعد، این شادی ومحبت بین اعضای خانواده می انجامد. با توجه به آیات و روایات حاصل می شود که رزق حلال یکی از عوامل سازنده برای شاد زیستن که در پرورش روحیه بالا واستحکام بنیان خانواده موثر است.(دهقانی،هادوی،۱۳۹۵، ص ۹۷)

۱_۲_۵_ دستیابی به آرامش وسعادت

دستیابی به آرامش و رفاه واقعی یکی از خواسته های همیشگی بشر بوده است ونحوه کسب رزق یکی ازاموری است که می تواند تضمین کننده آرامش وسازگاری در زندگی افراد باشد که همه ابعاد زندگی بشر،از اقتصادی، فرهنگی واجتماعی رادر برمی گیرد. با مطالعات و بررسی های انجام شده در آیات و روایات این نتیجه حاصل می شود که افراد زمانی به رفاه وآرامش نسبی می رسند که بهره بردن از روزی حلال در دو بعد زندگی مادی برای تامین نیازهای اساسی وكاهش هزینه های زندگی ونیز بعد معنوی سبب ایجاد روحیه شاد ونشاط می شود.(دهقانی،هادوی،۱۳۹۵، صص ۹۱و۹۲)

۱_۲_۶_ تاثیر در بهداشت نسل

بسیاری از صفات ظاهری ومعنوی انسانها به واسطه وراثت به فرزندان ونسلهای بعد انتقال می یابد. یکی از آثار حرام خوری نیز ظهور وبروز آن در نسل آینده انسان است. امام صادق می فرماید: «كسب الحرام يبين في الزرية؛آثار درآمد وكسب حرام در نسل بعد آشکار می شود.» (كافی، ج ۵، ص ۱۲۴؛ قاسمی،۱۳۸۸، ج ۱، ص ۱۷۱)

کسب ومصرف روزی حلال، نقش بنیادین در تضمین سلامت وبهداشت نسلهای آینده ایفا می کند. این تاثیر گذاری را می توان درابعاد مختلفی مشاهده کرد:

- سلامت جسمانی

خانواده هایی که از مال حلال بهره مند هستند معمولا از امکانات بهتری برای تأمین تغذیه ی سالم، بهداشتی وكافی برخوردارند.این امر به رشد جسمی سالم کودکان وپیشگیری از سوء تغذیه و بیماری های مرتبط با آن

آبرو هر کسی همان شخصیتی است که انسان در طول زندگی برای خود می سازد و آن را کسب می کند. پس حفظ آبرو در گرو مال حلال است که سبب می شود که نفس مومن در مقابل دیگران خوار و ذلیل نشود و عزت نفس او حفظ شود. (همان، ص ۸)

۳_۶ حفظ آبرو شرافت خانوادگی

کسب مال از راههای نادرست آبروی فرد و خانواده اش را خدشه دار می کند و کسب مال حلال موجب آبرو و شرافت خانوادگی می شود و اعضای خانواده می تواند با سربلندی در جامعه حضور یابند. اسلام، حفظ شخصیت و کرامت انسانی مهم ترین چیز در امنیت خرد و کلان اجتماع است. هر انسانی در جامعه از شخصیتی برخوردار است که باید از آن صیانت کند و آن آبرویی است که قطره قطره جمع شده و نباید به سادگی از دست برود. (عمارلو، ۱۳۹۹، ص ۷)

زندگی شرافتمندانه ایجاب می کند که هر شخص شغل آبرومندی را برای خود انتخاب کند و از طریق سعی و عمل خود، امرار معاش خود و خانواده اش را تامین کند، چون نتیجه بیکاری، نداشتن مهارت و تلف کردن وقت این است که انسان، خود و خانواده اش را سربار و نان خور دیگران کند و چنین کسی از رحمت خدا به دور است. (مجلسی، ج ۱۰۰، ص ۹) ترک ابراز نیاز به مردم، ذاتاً اثر خود را در تقویت احساس ارزشمندی در دو وجه خود را نشان می دهد؛ داذیک سوموجب حفظ آبرو نزد مردم می شود و مردم به او احترام می گذارند و از سوی دیگر، چون فرد از کسی التماس نکرده، احساس ارزشمندی و آزادی می کند. مومن با تلاش و کوشش اقدام به جمع آوری مال حلال می نماید و با داشتن مال، درخواست کمک مالی از مردم نمی کند و آبروی خود و شرافت خانواده را لطمه دار نمی کند. (عمارلو، ۱۳۹۹، ص ۱۰)

۳_۷ پیشگیری از انحطاط کانون خانواده

آثار مال حلال از نگاه معارف دین اسلام در دو بعد روح و جسم آدمی تاثیر مثبت دارد. یکی از این آثار در بعد مادی، آثاری است که کسب روزی حلال در پیشگیری از انحطاط کانون خانواده ایفا می کند. (عمارلو، حیدری، پیش آهنگ، ۱۳۹۸، ص ۱۰۸) مال حرام می تواند به طور مستقیم بر رفتار افراد در خانواده تاثیر بگذارد به عنوان مثال فردی که عادت به کسب مال از راههای نادرست دارد، ممکن است در روابط خانوادگی خود نیز رفتارهای نادرستی از خود نشان دهد، مانند عدم مسئولیت پذیری، بی توجهی به نیازهای خانواده یا حتی ایجاد درگیری و تنش، این رفتارها به تدریج می تواند منجر به انحطاط و از هم پاشیدگی کانون خانواده شود.

۳_۸_ روحیه حق پذیری

یکی از عوامل اهمیت مال حلال تاثیر مستقیم بر اخلاق و روح انسان است که روایات زیادی بر آن اشاره دارد، یکی از روایات معروف در این مورد از امام حسین(ع) در روز عاشورا می باشد که بعد از ایراد سخنان پر محتوا و گیرا در برابر لشکر لجوج و قساوتمند کوفه، هنگامی که آنها حاضر به سکوت و گوش دادن به سخنان امام نیستند، فرمود: «شما حاضر به شنیدن سخن حق نیستید زیرا شکمهای شما از غذاهای حرام پر شده است.» (مجلسی، ج ۸، ص ۴۵، نیازمند، بهرامی، اکبرپور ششده، رحیمی، ۱۴۰۱، ص ۸)

۳_۹_ افزایش رضایتمندی

مال حلال یکی از عوامل رضایت و آرامش تحمل سختی هاست. رضایتمندی خوشنودی از وضع موجود و تحمل شدید مشکلات و فشارهای مادی موجب استحکام بنیان خانواده و بهداشت روانی می شود، امام رضا (ع) در این خصوص می فرماید: «هر کس به مال اندک راضی باشد، هزینه های زندگی او کاهش می یابد، خانواده اش نعمت یابند، خداوند او را به درد و درمان دنیا بینا کرده و او را سالم از دنیا به بهشت ببرد.» (عطاردی، ۱۴۰۶، ج ۱، ص ۲۷۲) و هر کس به رزق کم راضی باشد خداوند از عمل اندک او راضی خواهد شد. (همان، ص ۲۱۹؛ رحیمی، ۱۳۹۲، صص ۱۴۸ و ۱۴۹)

نتیجه گیری

زندگی سالم که از مسیر روزی حلال فراهم می‌آید انسان را در مسیر رشد و تعالی روحی قرار می‌دهد. کسب مال حلال به عنوان عاملی بنیادین در تحقق رفاه و سعادت خانواده تأثیرات گسترده و چند جانبه ای دارد. کسب و کار حلال، زمینه ساز طاعات و عبادات و موجب تقویت دین داری می‌شود، روزی حلال مثل همه جنبه‌های دیگر زندگی نیازمند دعا، تضرع و مسئلت از درگاه ربوی است و سبب واقعی توسعه آن خدای سبحان است. مطالعات نشان داده اند که توجه به حلال بودن رزق و روزی علاوه بر برکت و سلامت در زندگی مادی خانواده، به تربیت بهتر فرزندان و ترویج ارزشهای اخلاقی و دینی کمک می‌کند. پژوهش های علمی، مال حلال را به عنوان یکی از عوامل کلیدی در پیشگیری از مشکلات اخلاقی، اجتماعی و روانی خانواده نقش آفرینی می‌کند و از انحطاط و فروپاشی بنیان خانواده جلوگیری می‌نماید.

مال حلال اثرات ارزشی در زندگی مادی خانواده از جمله ۱_ برکت و افزایش روزی، ۲_ سلامت جسمی و روانی اعضای خانواده، ۳_ تربیت فرزندان صالح، ۴_ استحکام روابط خانوادگی، ۵_ دستیابی به آرامش و سعادت، ۶_ بهداشت نسل، ۷_ نورانی شدن دل و جان می‌گذارد.

همچنین مال حلال اثرات رفتاری در زندگی مادی خانواده دارد که شامل موارد زیر می‌باشد: ۱_ تقویت حس مسئولیت پذیری، ۲_ الگو پذیری فرزندان از رفتار والدین، ۳_ افزایش قناعت و شکر گذاری، ۴_ پرهیز از حرص و طمع، ۵_ تقویت اعتماد به نفس، ۶_ حفظ آبرو و شرافت خانوادگی، ۷_ پیشگیری از انحطاط کانون خانواده، ۸_ روحیه حق پذیری، ۹_ افزایش رضایتمندی

منابع

*قرآن کریم

کتاب

۱. ابوالحسن، علی بن ابی نزال لیثی واسطی، عیون الحکم والمواظظ، چاپ: اول، قم، موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، سازمان چاپ ونشر، ۱۳۷۶.
۲. آمدی التمیمی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، چاپ سوم، دارالکتاب الاسلامی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۰ ش.
۳. بابویه قمی، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، ۱۳۶۳ ش.
۴. پسندیده، عباس، رضایت زناشویی، چاپ نهم، قم، موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۹۱.
۵. جمالی، قربان، تدبیر معیشت ازدیدگاه آیات و روایات، چاپ: اول، قم: زمزم هدایت، ۱۳۴۵.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ: سوم، بیروت داراحیاء التراث العربی، ۱۳۷۶.
۷. ری شهری، محمد، العقل و الجهل فی الکتاب والسنه، بیروت، دارالحديث للطباعة والنشر والتوضیع، ۱۴۲۱.
۸. عطاردی، عزیزالله، مسند الامام الرضا (علیه السلام)، چاپ اول، مشهد: آستان قدس رضوی. ۱۴۰۶.
۹. سهرابی، زهرا، رزق و رزاقیت، چاپ: اول، قم، مرکز نشر هاجر، زلال کوثر، ۱۳۴۶.
۱۰. قاسمی، محمدعلی، روزی حلال تاثیر مال ولقمه حلال و حرام برسرنوشت انسان، چاپ: اول، قم: نورالزهراء (س)، ۱۳۸۸.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، قم: دارالحديث، ۱۳۸۷.
۱۲. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، چاپ: دوم، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق.
۱۳. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم: دارالحديث، ۱۳۸۴.
۱۴. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات قران الکریم، چاپ: اول، تهران، وزارت فرهنگ وارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ ش.

مقالات

۱. جماعتی، حسین، نقش کسب حلال در زندگی، ۱۳۹۵.
۲. دهقانی، روشن، هادوی، اصغر، آثار تربیتی رزق حلال با تاکید بر آیات و روایات، ۱۳۹۵.
۳. رحیمی، مرتضی، نقش روزی حلال در استحکام نهاد خانواده در سیره و سخن امام رضا(ع)، ۱۳۹۲.
۴. عمارلو، مرتضی، حیدری، سیدصادق، پیش آهنگ، محسن، بررسی نقش کسب روزی حلال در پیشگیری از انحطاط خانواده با رویکرد تحلیلی به گزاره‌های قرآنی و روایی، ۱۳۹۸.
۵. عمارلو، مرتضی، تاثیر روزی حلال در تقویت عزت نفس، ۱۳۹۹.
۶. گنجینه معارف، نقش کسب حلال در زندگی، ۱۳۹۷.
۷. محلوچی، سپیده، ابراهیم زاده عطاری، وحیده، ثقفی اصل، مریم، قربانی، ابوالفضل، تاثیر تغذیه حلال و پرهیز از غذاهای حرام بر سلامت جسمی، روانی و اخلاقی انسان از دیدگاه قرآن، سنت و احادیث ائمه اطهار(ع)، ۱۳۹۹.
۸. موسوی، سید زکی، رحیمی، عبدالحکیم، آثار مال حلال، ۱۴۰۳.
۹. نیازمند، کبری، بهرامی، سمیه، اکبرپور ششده، مرضیه، رحیمی، مریم، تاثیر درآمد حلال بر تحکیم خانواده، ۱۴۰۱.